

ЉУБИША М. ЂИДИЋ*
књижевник

ЈЕДНО ПИСМО И ДВЕ КЊИГЕ: *ВРЕМЕ ЗМИЈА И* *МИРИС ПРОЛЕЋА 1999.*

„Мали трећи светски рат против Србије”. О 78 дана бомбардовања 1999. Узајамна књижевна и информативна прожетост две књиге: *Време змија* Добрице Ђосића и *Мирис пролећа* 1999. Љубише Ђидића. Предговор Добрице Ђосића као интегрални део друге књиге. Ђосићев дијалог са Историјом. Међусобно поређење истих догађаја. О истом осећању наметнуте трагедије. Морал је увек на страни побеђених.

Ово је текст о *Пишчевим записима* како их је (у шестој свесци) 1999. видео Добрица Ђосић кроз књигу *Време змија* и истим таквим дневничким записима како их је видео паралелни сведок истих догађаја, писац ових редова у књизи *Мирис пролећа 1999.*

Да ли је непримерено направити овакво поређење? Можда и није – јер је писац *Пишчевих записа* чак непосредно учествовао у сличним записима *Мириса пролећа 1999.*

Како су се у једном реском прозно-лирском запису одигравали догађаји, јер писац ових редова није имао ниједну информацију осим јавних медија и свог доживљаја, за разлику од другог хроничара, који је у моћној друштвено-политичкој структури био и председник Југославије, дакле сведок једне друге моћи, а како су се прожимали исти догађаји, сведок исте немоћи!

Обе књиге су изашле готово у исто време, о десетогодишњици бомбардовања Југославије и Србије, и како су у подтексту имале дневно реаговање на догађаје, готово су на њих и идентично реаговале. Наравно, из угла својих посебности. Не би ми била никако намера да правим некакво поређење са пријатељем, земљаком и пре свега са генијалношћу моћног писца, да не постоји та копча којом ме је у ово право на по-

---

* ljubisadjidic@yahoo.com

ређење увео управо он, сам Добрица Ћосић. Како је он био главни јунак ове своје змијске сторије, видео је између осталих и још неког сличног, и то право на исто сведочење неког другог главног јунака, сличног срца, дало ми је повода на ову исповест јер се догађала у истим животима истог времена.

Добрица каже: „Прочитао сам садржајну, лепу књигу *Мирис пролећа 1999.* песника Љубише Ђидића. А то пролеће у Србији мирисало је на смрт из небеса.

Љубиша Ђидић је изражено и потврђено даровит песник и прозаист, прожет историзмом и православном духовношћу, креативно завичајан, радознао и простран дух, отворен за старо и ново, од кад га познајем, а одавно га читам и слушавам, треперио је неким замислима и кад је ћутао.

Али га је рат НАТО пакта који је предводила Америка против Србије 1999. године с циљем да јој за Албанце и своје ратне базе претоме Косово и Метохију, патриотски и песнички узнемирио. Љубиша Ђидић је осетио да је то пролећно небо и лепота и смрт. Заболела га је немоћничка изгибија Србије и драма свог Крушевца. Али његов запис није патетичан, него је некако стишан, личан, текстуално фрагментаран, скицуозан. И када казује опште чињенице, оне лично резонирају и, рекао бих, зато свагде уверљиво.

Ђидићеви „ратни записи” немају претензију на национални историзам тих заиста стравичих дана у младо пролеће и младо лето 1999. последње године другог миленијума. Они сведоче српску реалност виђену и доживљену из Крушевца; тиме Ђидић из „престоног Крушевца” и списује историјску драму свога града, али и читаве Србије.

Лепо је у овим Ђидићевим дневничким записима и то што има много људи са именима, много животних призора и реалија типичних за то кобно српско пролеће. Тај интиман дневник писца са особеним асоцијацијама, личним и општим и као такав значајан, истински је људски документ о Малом светском рату против Србије.

То је и књижевно дело које часно стоји у стваралачком луку Љубише Ђидића.”

Новембар 2008.

Наравно да се нећу задржавати на томе колико је он по истом доживљају био мој главни јунак, што је сам собом у овом слову потврдио.

А верник својих карактеристичних наслова какви су *Време смрти*, *Време власти...* овог пута има жесток наслов: *Време змија!*

Чудесан, апокалиптичан наслов који као да је позајмио из догађаја каквог Страшног суда! Наравно да ће у тексту открити да ће ту асоција-

цију имати са неким из самог пакла, протагонистом зла који је назван Змијом.

Заправо, ова о бомбардовању Србије је шеста књиџа којом и завршава своје *Пишчеве записе* (почео је са 21. мартом, а завршио са 1. јануаром 2000).

За све време кроз ставове Добрице Ђосића осећала се личност која води дијалог са самом Историјом. И личном историјом своје самосвести, свог интегритета, свог емотивног и друштвеног бића! Таква личност!

Што не значи да са Историјом не разговара и редов трећег позива, и сељак са небом, и можда онај који је такође водио дневник о 78 дана бомбардовања „светског рата на малену Србију”. И онда све мине. Осим оног који има пуну свест о томе где смо и шта смо. И ми у тој свести можемо видети сами себе!

У овом веку, каже Добрица првог дана бомбардовања, чиме и почиње коментарисање са Историјом, ово је трећи, а са Стаљином, четврти ултиматум светских сила које Србија одбија, прихватајући неравноправан рат. Превелика је цена наше слободе и нашег идентитета. Ноћас је дакле, опет сумануто прорадила Историја на српској земљи. У том збивању морални победник је само онај који не побеђује!

А први дан је прича бившег председника земље, грађанина који са породицом одлази у куповину по лекове, кромпир и помаранце, Шиптар пиљар га пита: „Шта ће да буде?”, „Не знам”, каже он, Гиле Ђурић из Париза му телефонира да ће француска ТВ преносити бомбардовање (и рат је забава), моји унучићи су срећни јер неће ићи у школу, ноћас су три стотине авиона кренули. Прво Приштина.

Ђосић је своје дневне записе бележио не само у тих 78 дана, већ све до краја године, завршавајући их са новим миленијумом, са 1. јануаром 2000. године.

Он није само онај који тако богато записује сваки детаљ, дан за даном, час за часом. Чује шта каже Б 92, Слободна Европа, грме телефони, електронске поруке... Овај дневник је жила куцавица његовог духовног и политичког бића, јер коментари шта се догодило немају у његовој личности само посматрача и хроничара већ активног учесника догађаја. Признаје, по иначе његовом познатом песимистичком ставу очај: „Шта ја то покушавам да запишем у овој свесци када она не може да сними и упије српску очајничку бежанију из Ђаковице, Призрена, Ораховца, Пећи, Клине, читаве Метохије... Не могу да заборавим оне до неба вапијуће крике рашчупане жене: Где ћемо сада? Док сам исписивао ове записе о косовској трагедији ја знам да радим, да чиним нешто апсолутно узалудно. Историја од нас Срба узела је своје погонско гориво: то су наш бол и патња.”

Тако је некако певао пре сто година и Милутин Бојић у *Песмама бола и њоноса* на Крфу.

Очигледно да је овде писац не само медијски хроничар и аналитичар већ активан учесник догађања који ту улогу претвара у књижевног јунака свог дневника. Тако добијамо човека који трчи код патријарха Павла да му изложи идеју да Пећка патријаршија и Дечани добију државноправно стање какво имају Ватикан и Хиландар на Светој Гори. Или за друге међусобне савете о Србима у Босни, и подели Косова... Од више састанака са овим светим и мудрим човеком узбуђује онај када патријарх долази сам изненада у његову кућу... У ту кућу, у Бранка Ђоновића бр. 6, долазе и многи угледници, политичари и амбасадори, лорд Овен, Торнвалд Столтенберг, Карацић и Кољевић, многи са Косова... Признаје да је некад (1991–1992) подржао Слободана Милошевића, али са њим је настала једна ружна млада Србија која иступа из етоса и устоличује неодговорност, аморалност, хедонизам као бивствујући постулат. Асоцијалност, вулгарни материјализам, анационалност – то су нека основна својства која је Србији донела американизација и супкултура. Томе су изванредно допринели криминални режим Слободана Милошевића и опозиција. У ствари, и у Србији је извршена криминална револуција. Победили су лопови, покварењаци, победили су четници и „јуловци” Мире Марковић. Добрица ће у САНУ одржати говор и затражити оставку Слободана Милошевића, али ће га исто тако, по осећању части, какву је имао Пушкин када је у земљи нападао цара а у иностранству га бранио, пред онима који су туђинци бранити. „Ружно је бити и нечасно бити с америчким и европским нападачима на Слободана Милошевића, на председника чији сам грађанин. Није свакако он најгори човек на свету и већи злочинац и властољубац од Клинтона, Блера, Ширака, Јељцина. А има славу најгорег диктатора на Планети зато што је Србин.”

Писаће под бомбама, уз светлост свеће, по договору са Владимиром Димитријевићем, нашим Парижанином, апел француском народу (8. април), писаће апел о потреби да се подели Косово (18. мај), кроз Академију износи ставове у којима се налази процена садашњег стања (3. април), Недељном телаграфу интервју (29. март) итд.

Предвидеће како ће халапљиви и морално лабилни Црногорци оставити „мајку Русију” и „сестру Србију” продајући се Западу, како ће Македонијом завладати Албанци.

Иако непрестано региструје бомбе и страдања српских градова, и страхота (јавио ми се Момчило Трајковић и каже да Шиптари чисте Приштину од Срба, јуче су осморицу заклали...), дневник, за разлику од његових књижевних аутобиографских јунака, било да је то Уча у Далеком сунцу, или многи од Катића у Времену смрти и власти, тек сад има

ту опуштеност да говори *par lui* тете, сам собом, њим самим. Јер је ту породица, вољена Божица, супруга, кћи Ана и унуци, пријатељи. Када је умро калуђер Митрофан, о коме ће писати у НИН-у, подсетио се како се Србија испразнила, остала без Косова, Жупа је упропашћена, Антоније Маринковић је мртав, Раде Чајетинац је мртав, Ђоле Мутавцић је мртав, Трифун Николић је мртав, Горски је мртав, Слободан Јовановић је мртав, мој највећи и најзначајнији пријатељ Јова Шпанац је мртав, мртви су Оскар Давичо, Мима Дединац, Милорад Панић Суреп, Марко Ристић, Зоран Гавриловић, Петар Џацић, Милован Ђилас, Срба Савић и Александар Радовановић Шнајца, моји верни ратни другови, па Данило Лекић и Коча Поповић, па одавно ми је умро Радован Грковић, Аца Томашевић, Лаза Трифуновић, Буба Михајловић, Зоран Пјанић, Радован Самарцић, Исидор Папо, луди и велики. Драгоцени и блиски Меша Селимовић, па Скендер Куленовић и Бранко Ђопић... и келнер Добривоје у Врњачкој Бањи. Колико је то гробље!

Животворност овог дневника није само моћ свакодневице која добија своје бележење и коментаре. Овде је то моћ сведочења и моћ учествовања у збивањима те ратне Србије 1999. Политичке, друштвене, породичне, људске, идејне, идеолошке, социолошке, родољубиве, националне, међународне, верске, антрополошке, психолошке... патолошке!

Ако је бар једном требало да се вратим на поређење којим су се нашли „заједнички” мотиви из *Времена змија* и *Мириса пролећа 1999*. а они су идентично пратили како је Србија разарана с небеса.

Недеља, 4. април 1999. Дан дванаести (*Мирис пролећа*):

Ујутру чујем у Београду бомбардована топлана. Изгорео у ватри њен радник Слободан Тришић. О несрећном човеку написах песму како је својим жаром разгоревао још нерасцветано цвеће у раном српском пролећу... Ноћас опет пале Приштину, Врање, Косовску Митровицу, поново Београд, Нови Сад, Богутовац. О, Боже! Смедерево, опет Чачак, ни спикер не може све да поброји. Тај спикер Слободне Европе. Која је то бесомучна небеска армада. Кажу да их крене и по 600! Све што погоде снимају. Ако преживимо они ће то својим генералима доносити као видео игрице...

4. април 1999. (*Време змија*):

Јутрос око пола пет, бомбардован Београд. Центар за везе и „Институт” МУП-а, Топлана на Новом Београду. Срећа што је пролеће! Ракетиран мост Слобода на Дунаву, бомбардован Чачак, Богутовац, Смедерево...

Дан је раскошни пролећни. Цветају трешње, кајсије, ране шљиве, украшно шибље. Природе се не тичу рат и наше људско злопамћење...

Иако је имао политичке визије, а себе знао да разочаран, као писаца, као романсијера сроза – било је обратно. Ћосић је био расан романсијер али није био добар политичар. Био је исувише честит и частан. И националан.

Био је исувише писац. Та ерудиција, тај вулкански унутрашњи гнев, та срџба, та правдољубивост не зато што је физички немоћан, већ зато што је духовно моћан, морално моћан, задивљујућа је. Честитост својих политичких убеђења он је бранио писцем. И на тој искренности је падао. Политика има друге путеве, најчешће кроз странпутице којима његова честитост није дорасла. Коначно, Добрица то и признаје: „Помишљам: можда би српски народ могао имати другачију судбину да је прихватио моје политичке погледе и да сам ја имао снагу и вољу да му их убедљивије наметнем од својих политичких проповеди и текстова? Помишљам и на ту могућност па се застидим такве самоуверености. Српски народ није био спреман да ме следи; ја нисам био спреман да се свим средствима борим за власт.”

Баш тако – Ћосић, својом природом, није био од оних који се свим средствима боре за власт.

Не правећи нимало поређења о којима смо говорили на почетку овог текста, у *Времену змија* и *Мирису њролећа 1999*, осим оних који су носили исту фактографију, дакле идентично бележење свих догађаја у „светском рату против Србије”, право на Историју кад се ови дневници читају после 15 година носе подједнако пред својим душама један моћан писац и политичар и један поета који је мислио исто као тај политичар а да је имао то чуло. Право на то чуло потврдили су касније многи књижевни критичари, савременици и аналитичари.

Први је био Добрица Ћосић.

Кад он каже: Ови ратни записи не претендују на национални историзам, али сведоче о српској реалности историјске драме „престоног Крушевца”, али и читаве Србије!

Ако је ту стала читава Србија, онда је ту и њен „историзам”. Кад историјска прашина све обухвати, онда ће она изједначавати то исто срце из национа које је одоздо тукло истим откуцајима...

Иза те његове књижевне критике у облику писма усудио сам се на своју, исту истину, коју је имао и он у својој истој и наравно различитој у истости, о 78 дана рата. Верујем да би Добрица ово моје сведочење о „о једном писму и две књиге” разумео.

Ако ништа друго, јер не бих смео ништа друго да поредим пред њим, обојица смо ждрали своје срце.

Сваки живи човек има тај орган који на исти начин биолошки от-
куцава, али има и друге начине како то ради.

Не само биолошке! Које? Дакле оне који нису само биолошки.

А то су већ теме у којима се Ћосић и једино може објашњавати!